

UN RECEPTARI DE MANESCALIA I DE REMEIS CASOLANS DE LA CASA BRUEL DE MOLLÓ¹

ÈRIKA SERNA I COBA I PEP VILA I MEDINYÀ

Resum

En un arxiu particular es conserva un manuscrit, datat el 1835, de manescalia, remeis casolans, medicina popular i rebosteria que pertanyia a Anton Bruel, fill de Molló. És una obra molt interessant des de molts punts de vista, amb gairebé quatre-centes preparacions. En aquesta avinentesa en fem la descripció i n'analitzem el contingut.

Paraules clau: manescalia, remeis populars, rebosteria, Ripollès segle XIX, família Bruel de Molló.

Abstract

In a private file a manuscript (1835) about veterinary science, home-made remedies, popular medicine and pastry-making is preserved. It belonged to Anton Bruel, born in Molló, and it is a very interesting work from various points of view, with almost four hundred preparations. On this occasion we make the description of the manuscript and we analyze its contents.

Keywords: veterinary science, popular remedies, pastry-making, Ripollès XIX century, Bruel de Molló family.

Donem a conèixer un tractat manuscrit molt extens de medicina popular, remeis casolans i de manescalia gremial provinent d'un arxiu particular de Molló. A la primera guarda del manuscrit llegim: «Aquesta llibreta es de Anton Bruel, fill de Molló, practican de abeytaria. Any 1835» [sic]. És fins un cert punt normal que en un poble de muntanya del Ripollès, amb una activitat agrícola, ramadera i de pasturatge contrastada, hi hagués manescals (castellà *albéitar*), que tenien per ofici curar les malalties de les bèsties, i que possiblement, en no haver-hi ni metges ni farmacèutics, fessin de remeiers, coneguessin els secrets de la medicina popular. També preparaven productes d'adrogueria i de rebosteria. No sabem on Anton Bruel va fer els seus estudis, on va aprendre aquest ofici. La llibreta escrita quan tenia 23 anys és un quadern de pràctiques, un llibre mestre de registre on s'apunten els remeis més comuns, les principals malalties que

tenia el bestiar, llavors una peça clau en l'economia domèstica familiar, en el món dels traguers, etc. Homes i dones del camp agafaven sovint malalties diverses en conviure estretament amb els animals. Ignorem l'existència d'un gremi, d'una corporació,² a Ripoll o Camprodon, dedicada a tots aquests menesters, a donar remeis de l'època per prevenir-les o curar-les. El conservadorisme cultural de l'època i la manca d'informació en el món pagès feia que aquestes fórmules de farmacopea adreçada a homes i animals, conegudes de segona mà, passessin de generació en generació.

En el manuscrit hi llegim uns goigs dedicats a sant Eloi, patró dels ferrers, ferradors i manescals. Antigament, aquesta festivitat, la dels Elois, celebrada el 25 de juny, explicada per Joan Amades en el *Costumari Català*, tenia a Ripoll molta importància.

Creiem que és interessant donar a conèixer aquesta mostra tan genuïna de la cultura popular ripollesa per tal que algú se'n pugui beneficiar, amb gairebé quatre-centes receptes diverses, un veritable vademècum, que inclouen diferents formes de preparació i administració, extretes la majoria de plantes, greixos animals, vegetals i altres substàncies per a diverses patologies. Les receptes sobre licoreria i de rebosteria³ ens informen de les preferències i gustos de la gent muntanyenca.

L'obra és també interessant des del punt de vista dels tractats d'oficis, molt nombrosos durant el segle XVIII i el principi del XIX. Encara que sigui un simple recull de receptes, algunes molt pintoresques,⁴ de les quals un altre dia se n'haurà d'avaluar la procedència, el manuscrit és una mina per als dialectòlegs, per als estudiosos del nostre lèxic científic, ja que és notable la quantitat de termes de l'ofici que conté. La descripció d'estrís i de mesures, els preparats, la catalogació de les herbes remeieres emprades i altres ingredients és un altre punt que cal tenir en compte. Desconeixem també què hi ha d'original en l'aportació d'Anton Bruel al món de la manescalia.

Anton Bruel, que el 1835 no devia tenir gaires coneixements de castellà, una llengua, però, que li calia saber per als seus estudis, apunta en aquesta llibreta un llistat de termes, la majoria corresponents a plantes, amb la seva traducció al català. L'any 1748 Francisco García Cabero publicava *Instituciones de albeytería y examen de practicantes de ella, divididas en seis tratados...* (Madrid, 1748). Desconeixem si algunes receptes que Bruel adapta o copia, provenen d'aquest llibre, que no hem pogut consultar, molt popular i difós arreu fins ben entrat el segle XIX.

Descripció del manuscrit

És un manuscrit en molt bon estat de conservació, i presenta una enquadernació feta de cartró folrat de pergami. No presenta cap tipus d'índex del contingut. La seva mida és foli —19,2 x 27,4 cm— i té 192 pàgines, sense cap tipus de numeració original. La cal·ligrafia mostra la intervenció d'un o més copistes. L'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà disposa d'una còpia reproduïda directament de l'original.

Propietat de la família Bruel, encara que no residents a Molló, forma part d'un petit plec de documents, la majoria dels quals, com sol passar en aquests casos, són escriptures notarials del segle XIX i el principi del XX, amb un interès estrictament familiar excepte aquest receptari que va més enllà de l'àmbit reduït. La dipositària actual, o propietària del manuscrit, per amistat personal ens el va deixar reproduir, estudiar i permetre també la present publicació per donar-lo a conèixer. La memòria familiar dels Bruel de Molló no recorda cap més avantpassat que el propietari del manuscrit fent de manescal, és a dir, no n'hi ha cap tradició familiar. Curiosament, en l'actualitat tots es dediquen professionalment al món sanitari.

Apèndix

ÍNDIX DE RECEPTES

1. Receptes

1. Capítol primer en què se tracta de los polsus [Diàleg entre el maestre i un deixeble]
2. Tractat de febres. Capítol primer. Causas. Señals⁵
3. Se trachta de una enfermedad de un matxo que la tingué al mes de juny de 1839.⁶
4. Per goils
5. Per llúpias
6. Per brians
7. Axò és bo per mal de cañó
8. Axò és bo per dolor de orellas
9. Per cramaduras
10. Altra per cramaduras
11. Per morenas
12. Ramei especial⁷ bo per un animal que traue bar[r]umera per la boca y al nas
13. Per lo mateix mal de barrumera. Per [h]uérfago.⁸
14. Remei per aumors frets
15. Remei especial bo per una rana
16. Per un torço

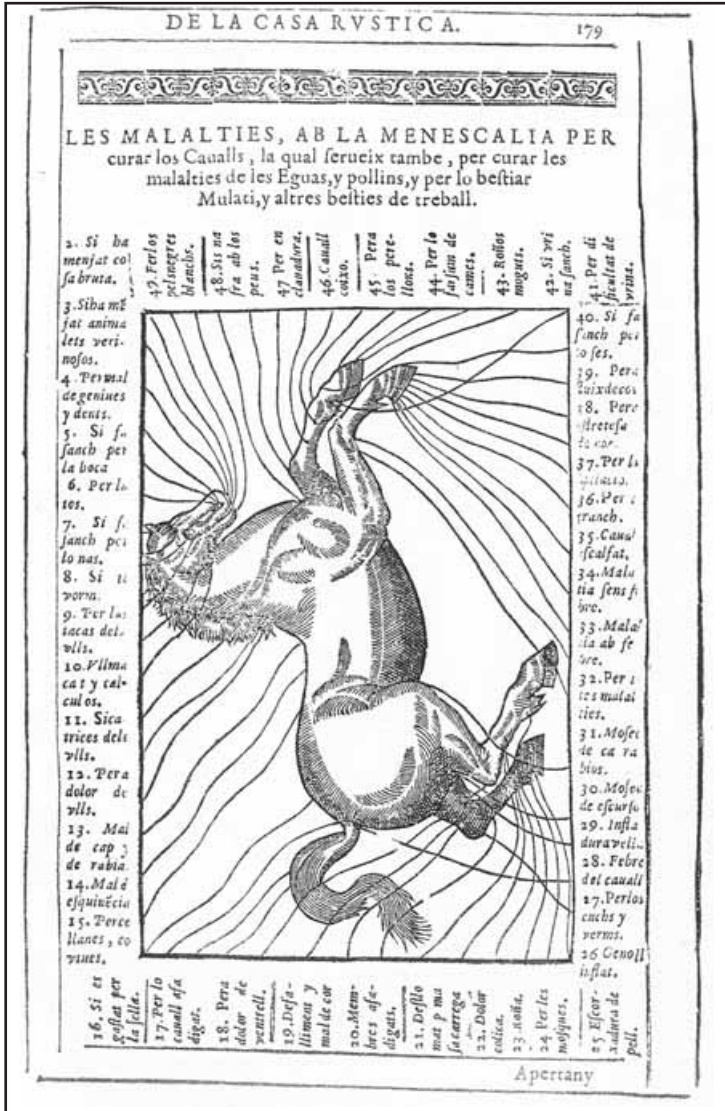
[Aquí figura el nom del posseïdor] «Aquesta llibreta és de Antón Bruel, fill de Molló, apretdicant⁹ de albeitaría, Si la pert y la tórnan donarà una paceta de trovas¹⁰ y la bona mistat. Jo Antón Bruel, farrer, bas nàxer lo dia 18 de juny de 1812.

Maria Bruel ba néxera al dia 28 jané añ 1854.

Pera Bruel Calcaré [sic] ba néxera al dia 18 abril añ 1856

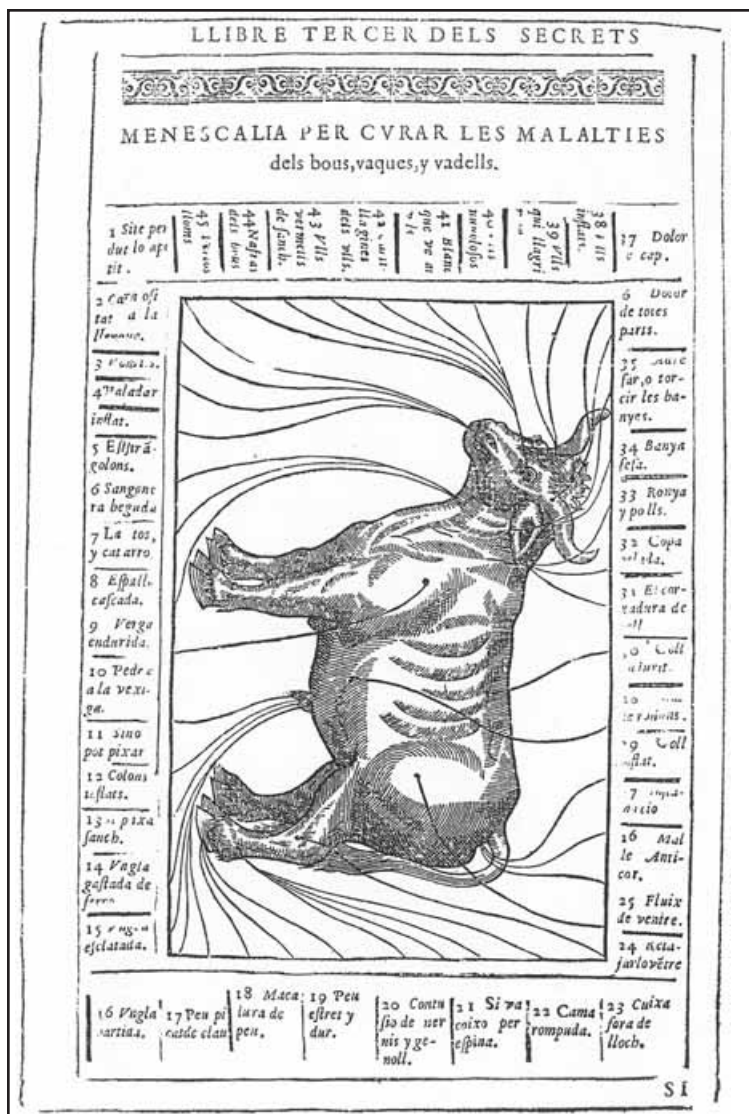
Rosa Bruel ba néxera lo dia 9 de jané añ 1859.»

El cavall, les egues, les mules, bous i vaques... es feien indispensables en qualsevol explotació agrícola, transport inclòs. En aquests dos gravats, extrets del Llibre dels secrets d'agricultura..., podem veure les malalties que els afligien. Els manescals elaboraven un catàleg de les principals malures. La disposició gràfica dels dos gravats, amb aquestes crides, tenia una funció didàctica clara, la d'ajudar els pagesos a detectar qualsevol problema puntual.

Receptes¹¹ [segona relació]

1. Receta per dolor
2. Receta per curar dolor y sement
3. Recepta per dolor de las solas dels peus
4. Recepta per curar la cremadura
5. Recepta per curar la cremadura
6. Recepta per foch
7. Recepta per curar qualsebol nafra o mal fran[c]?
8. Recepta per nafras vellas
9. Recepta per llagas delicadas
10. Recepta si la llaga és podrida o negra
11. Recepta per fer un tergent per xaringar qualsevol llag[ue] o nafra
12. Recepta o cataplasma que se posa sobra dels unguents
13. Recepta per altre tergen[t] per xeringar més fàsil
14. Recepta per qualsevol ferida
15. Recepta per curar inflacions o nafras ofuscadas¹²
16. Recepta per qualsevol mal
17. Recepta per la roña
18. Altre unguent per roña
19. Recepta per dolor y estirar los nervis
20. Recepta per dolor y tornar conjuntars
21. Recepta per menjar-sa la carn podrida de una feridura
22. Recepta per fer lo vi sant, y és vo per mals haumors
23. Recepta per morenas y escalfor de sanch
24. Recepta per enfortir dens y caixals
25. Recepta per morenas
26. Recepta per curar destil·lacions
27. Recepta per los tels dels ulls
28. Recepta per fer venir la carn y curar la cremadura
29. Recepta per natajar la gargamella y ablanir lo pit y vacurar¹³ y martar cuchs.
30. Recepta que¹⁴ vacurar o purgar
31. Recepta per los que estan enpedits de ventrell
32. Recepta per matar fístolas
33. Recepta per feridas per traure osos enfora y fer venir la carn
34. Recepta per tràurar lo foch per qualsevol mal
35. Recepta per fer curar lo semment¹⁵ de dins la boca
36. Recepta per la vista dèvil
37. Recepta per turbació del cap
38. Recepta per matar ulls de poll

39. Recepta per matar berrugas
40. Recepta per llúpias¹⁶
41. Recepta per mal de ulls, per menjar los tels
42. Recepta per parallons¹⁷
43. Recepta per posar ab cabras
44. Recepta de la aygua de vida per qualsevol malagana¹⁸
45. Recepta per mal de illada y mal de mare
46. Re[ce]lptas per bascas
47. Recepta per fer pasar la còlica¹⁹ y mal de ventrell
48. Recepta per tiña
49. Recepta per mal de costat
50. Recepta per lo fel que sobrahix²⁰
51. Recepta per mal de pedra
52. Recepta per mal de yllada
53. Recepta per lo mal de la boca causada del ventrell
54. Recepta per lo flux de sanch per la boca y per donas preñadas
55. Recepta per trencaduras
56. Recepta per mal de ventre
57. Recepta per mal de mare
58. Recepta per mal de tallada
59. Recepta per la inflamació del coll y barretas
60. Recepta pel mal de tallada.
61. Recepta per cambres y dolor de roñons
62. Recepta per lo rogall y reuma del coll
63. Recepta per mal de caura y de espayme²¹
64. Recepta contra la pesta
65. Recepta per enfortir dens y cayxals
66. Recepta per aquells que-ls put la boca
67. Recepta per mal de escalència²²
68. Recepta per mal de costat.
69. Recepta per dolor del ventrell
70. Recepta per mal de cor
71. Recepta per fer venir la llet
72. Recepta per fer perdre la llet
73. Recepta per remor de las orellas
74. Recepta per los sorts
75. Recepta per flux de sanch per lo nas
76. Recepta per al qui se pixa al llit
77. Recepta per dolor de orellas
78. Recepta de la aygua de tarongina

79. Recepta per las arenas
80. Recepta per las úlceras dels roïons o bufeta
81. Recepta per provocar lo mènstruo o mes a las donas y matar los cuchs als miñons
82. Recepta per opilats²³
83. Recepta per fer oli de ous
84. Recepta per oli de glujillas o g[ul]ineus
85. Recepta de la aygua de cañella
86. Recepta per la dona desvirgada
87. Recepta per fer bàlsam per feridas y dolors
88. Recepta per altra bàlsam més excelent y demás virtut que és per tots mals y llagas
89. Recepta per picadas de animals punsonyosos y picadas de escorpits
90. Recepta per preparar lo mercuri lo argent viu
91. Recepta y modo de fer lo unguent sobradit
92. Recepta per resoldre las apostemas o inflors y tumors dels roïons y botons²⁴ fredas
93. Recepta per dolors frets
94. Recepta per curar trencaduras
95. Recepta per fer oli de cadells
96. Recepta per curar un mal gra o bua²⁵
97. Recepta per curar la escorsa o reveca²⁶
98. Recepta per curar llagas novas
99. Recepta per curar floroncos
100. Recepta per floroncos y altres tumors o boñs que se tenen de obrir
101. Recepta per curar y aixugar una llaga, si és nova cura ab 24 horas
102. Recepta de la propietat de la herba tàrrach²⁷
103. Recepta per estroncar la sanch
104. Recepta per mal de ulls
105. Recepta per la destil·lació dels ulls
106. Recepta per curar los ulls, luego²⁸
107. Recepta preservativa per la salut
108. Recepta per mal de illada o mal de pedra
109. Recepta per lo unguent magistral negra
110. Recepta per matar roña y los polls del cap
111. Recepta per mal de caixals
112. Recepte de la emplastre magistral
113. Recepta per xacrosos
114. Recepta per fer lo unguent del batlle de la Tallada²⁹
115. Recepta per tot mal de ulls
116. Recepta per fer créixer los cavells
117. Recepta per mal de costat y altres dolors de cintura amunt
118. Recepta per las llúpias

119. Recepta per fer pujar qualsevol haumor
120. Recepta per engendrar y fer parir los estèrils
121. Recepta per fer lo ungüent de mimi³⁰ per totas úlceras violentas y carrosivas malignas
122. Recepta per mal de mamellas
123. Recepta per mal de ulls
124. Recepta per los ulls
125. Recepta per menjar las crostas dels ulls
126. Recepta per parellons³¹
127. Recepta per cortanas y tercianas
128. Recepta per mal de caixals
129. Recepta per bàlsam.
130. Recepta y propietat de la herba crispinal.
131. Recepta per los enfitats
132. Recepta per los ulls
133. Recepta per destil·lació dels ulls
134. Recepta per fer pasar las febras y sacions³²
135. Recepta per dolors gàlicos de difarents mals
136. Recepta per matar fístolas
137. Recepta per curar cambras de sanch
138. Recepta per curar sacions y febras
139. Recepta per altre modo per febras
140. Recepta per dolor gàlich y diferents mals
141. Recepta per dolor de pedra
142. Recepta per bàlsam
143. Recepta per fer tornar los cabells negras
144. Recepta per mal de donas y curar qualsebol
145. Recepta per curar mal donas y purgar tot lo cos
146. Recepta per curar cortanas³³
147. Recepta per curar mal de ulls
148. Recepta per curar mal de costat
149. Recepta per curar los trencats y los romputs
150. Recepta per curar³⁴ la dona que té la mara fora que li és quedada del preñat y fer-la tornar dins del ventre
151. Recepta per curar de dolor o cop, encara que sie de mal de dona
152. Recepta per curar de mal de pit
153. Recepta per curar mal de orel·las
154. Recepta per corar³⁵ los caixals que fan mal
155. Recepta per curar la cramadura
156. Recepta per engendrar y fer parir los estèrils
157. Recepta per fer tornar lo vi fret ab una cosa calenta

158. Recepta per fer la aygua de la Reyna de Ungria
159. Recepta per resolis de g[ulindas
160. Recepta per fer resolis de móra
161. Recepta per fer resolis de color de or
162. Recepta per fer rasolis [sic] de malgrana
163. Recepta per fer resolis de móras de verde
164. Recepta per donar color ab aygua grapiñada³⁶
165. Recepta per aygua agrapiñada
166. Recepta per fer aygua de vardelagas³⁷
167. Recepta per aprofitar las ametllas que quedan de las ayguas grapiñadas
168. Recepta per fer lo bascuyt de tosino
169. Recepta per fer aygua grapiñada de xocolata
170. Recepta per fer tortadas al sech, dolsas
171. Recepta per fer tortadas de pardius³⁸ de badella y de capons o altres carns de ploma
172. Recepta per fer una torta de andiots petits y colomins y també pot servir per peix per qualsebol que sie
173. Recepta per fer mantanir lo peix y fer bon escabetix [sic]
174. Recepta per fer un cap de tunyina ab ralleno sens ossos
175. Recepta per curar de tot mal de pits
176. Recepta contra lo gàl·lich y lo modo de fer lo aixarop
177. Modo de fer los polvos per dita recepta
178. Recepta per curar tot lo gènere de haumors gàl·lichs encara que hi haja llagas
179. Recepta per curar las quartanas
180. Recepta per donar llustre a las pedras
181. Recepta per curar barrugas
182. Recepta per los [que] escupen molt a menut.
183. Recepta per los que no se poden retenir la orina que se'n centen en pixant
184. Recepta per los que no poden urinar
185. Recepta per curar las llúpias
186. Recepta per lo unguent de Sacarias³⁹ y altre tant per mal de costat
187. Recepta per curar los que estan romputs
188. Recepta per curar los flatos
189. Recepta per curar los flatos, és mol bona y la usaba Carlos segont,⁴⁰ que ne patia molt
190. Recepta per curar lo puagra y dolors
191. Recepta per curar las febras
192. Receta per curar la cramadura
193. Recepta per curar mal gàl·lich o tromces [sic]
194. Recepta per purgar lo cos

195. Recepta per curar totas lleis de cambras de sanch
196. Recepta per la colata o colada
197. Recepta per curar tiña
198. Recepta per curar de haumor gàl·lich de dolors ab perfums⁴¹
199. Recepta per la nuez y arrels dels ulls
200. Recepta per flatos
201. Recepta per creperant⁴² lo ventre de qualsevol dona casada o donzella
202. Recepta per vomitori
203. Recepta per las febras
204. Recepta per mal de pit
205. Recepta per mal de caixals
206. Recepta per curar los brians
207. Recepta per curar la tiña encara que sie velle
208. Recepta per los ynflats
209. Recepta per curar lo mal de masclo⁴³
210. Recepta per qualsevol gènere de llagas vellas
211. Recepta per mal de mare
212. Recepta per curar pixa calda
213. Recepta per curar una derina⁴⁴
214. Recepta per aygua de xíndria y verdet per mal de ulls
215. Recepta per brians
216. Recepta per curar mal de orelas
217. Recepta per curar las quartanas y tercianas
218. Recepta per mal de mare
219. Recepta per la roña⁴⁵
220. Recepta per fer traura lo llit⁴⁶
221. Untura per sobra nervis
222. Lamedor⁴⁷
223. Recepta untura per untar boñs
224. Recepta per lo maiteix [sic]
225. Recepta per convulcions, perlèsias⁴⁸ y pasmes
226. Potencial
227. Beguda per un animal que fa brumera per la boca
228. Recepta per enralladuras de part de nervis
229. Recepta per un torço
230. Recepta per una pasa còlica
231. Recepta per martar⁴⁹ grapas⁵⁰
232. Recepta per dolor siàtich, cura segura.
233. Recepta per beguda per los bous.
234. Recepta per un bou que està entufonat

235. Lamedor
 236. Recepta per compusició per las grapas, molt bona.
 237. [Sense títol] Recepta *aceti ol juniperi*⁵¹
 238. Recepta per un bomitori
 239. [Sense títol] Recepta *aqi camo et citrangul* [sic]
 240. Contra cas
 241. Recepta per purgar
 242. Beguda per los llamparons⁵²
 243. Recepta per untar los nervis
 244. Per resoldra los nervis
 245. Recepta per talls a las mamellas
 246. Recepta per un torço
 247. Digistiu
 248. Recepta col-liri per los ulls
 249. Recepta per las bèstias que tenen las barras adormidas
 250. Recepta per col-liri per los ulls
 251. Recepta per tràurer lo dolor del agrion⁵³
 252. Recepta per una pasa còlica y axarops per el llevatory⁵⁴
 253. Recepta per trauer de alguna llaga ossos somuguts
 254. Recepta para el torçon de pujamiento de sangra
 255. Recepta para dezacer una nueba, anunca sea antiga
 256. Recepta per madurar qualsevol apostema
 257. Recepta per un torço de pujament de sanch
 258. Per unas enclavaduras
 259. Per un gavarro⁵⁵
 260. Recepta per llagas de la voca causadas del cabeso
 261. Recepta per un animal que té gran inflamació⁵⁶
 262. Recepta [per] provocar la orina de scorpins y de ametllas amargas i colliri
 262. bis. [Dues receptes sense especificar]⁵⁷
 263. [Recepta per una ratronada⁵⁸ de peu]
 264. [Recepta per un gabarro]
 265. [Recepta per una alcansa del taló]
 266. [Recepta per un sobra nerbi de la cañella de la cama]
 267. [Recepta per la articulació del graxet quant un animal ba coix]
 268. [Recepta para fugajar un asparbarañ]⁵⁹
 269. [Recepta quant beuràs que un animal està cansat]
 270. [Recepta quant un jonoll de un animal se llaga,⁶⁰ hi beus que hi [h]aja mol dolor]
 271. [Recepta per una ralacasació del subaco]⁶¹
 272. [Recepta per la articulació de la espatlla]
 273. [Recepta quant un animal que té un treballó⁶² que li fa mal]

274. [Recepta per una ralajació pel ballador de la ancha]
275. [Recepta per la articulació del graxet]⁶³
276. [Recepta para fugajar un asparbarañ]
277. [Recepta quant beuràs que un animal està cansat que las camas li fan mal].
278. [Recepta quant un animal té una inflamació a la berga]
279. [Recepta quant un animal se li forma un lloba[r]ro⁶⁴ al pit]
280. [Recepta quant un animal té un anuch]⁶⁵
281. [Recepta per una inflamasió a la fraxura, si veus que lo animal té mol sobra aliento]
282. [Recepta quant un animal té una trapitxada a la corona del peu]
283. [Recepta quant un animal se solabat del peu]
284. [Recepta per un mal de bentra quant un animal...]
285. [Recepta quant un animal té mal de bentra de datansió de orina]
286. [Recepta quant un animal té una alcansa al pulpejo]
287. [Recepta quant un animal té mal de bentra de masa fart]
288. [Recepta quant un animal té un pujament de sanch]
289. [Recepta quant un animal té un ramulició si té al budell mol inflemat]
290. [Recepta quant un animal té una nafra a l'aspinada de la asquena]
291. [Recepta quant un animal és rafredat de darera]
292. [Recepta quant un animal té una sombra de faridura al cap]
293. [Recepta quant un animal té un tumor]
294. [Recepta per un animal que té la barra trancada]
295. [Recepta per una confuació als ulls]
296. [Recepta quant un animal se torna botx]
297. [Recepta quant un animal té una sobra juntura]
298. [Recepta quant un animal lo [h]an sangrat per la punta del peu]
299. [Recepta quant un animal té un tramulor fort]
300. [Recepta quant un animal té un agrion⁶⁶ al garró]
301. [Recepta per una porilla]
302. [Recepta per curar los arastins]
303. [Recepta quant un animal té una sota corba]
304. [Recepta quant una sangria de un animal se sesobrasana]⁶⁷
305. [Recepta quant un animal té una asquinència]
306. [Recepta quant un animal té una parlotica que se fan a sota las barras]
307. [Recepta quant un animal té un letargo]
308. [Recepta quant un animal té un flux⁶⁸ de sanch per la boca]
309. [Recepta quant un animal té un flux de sanch per al nas]
310. [Recepta quant un animal té un flux de sanch per la berga]
311. [Recepta quant un animal té una macadura o una llaga ulcerosa o caberosa entre mitx de las duga aspatllas]
312. [Recepta quant un animal és asmalucat que à caigut hi lo un amaluch se li és anfonat]

313. [Recepta quant un animal té llanparons]
314. [Recepta quant un animal té una disipela]⁶⁹
315. [Recepta quant un animal à rabuda una farida a la llengua que s'[h]i [h]aji fet un séch o tallada de un canto]
316. [Recepta quant un animal té un flux de llàgrimas]
317. [Recepta quant un animal té una catarata o un tel o un núbol o una uña y qualsabol altra cosa]
318. [Recepta quant un animal té un pasmo]
319. [Recepta quant un animal té la enfermedat de la parlesía]⁷⁰
320. [Recepta quant un animal té un calabrunco]
321. [Recepta quant un animal à rabut un raitx de cosas o una caiguda a la cuxa o la espatlla o ab articulacions mentras no tinga lo os consantit]
322. [Recepta quant un animal té una ancorada al coll del peu]
323. [Recepta quant un animal [h]a rabuda una punxada o lo [h]an estripat o [h]a tinguda una desgràsia de caura y la tripa li ixi o los budells, hi si té los budells o tripas rabentats]
324. [Recepta quant un llop [h]a mosagat un animal de la cuxa o de las aspatllas o de qualsebol altra part o del coll]
325. [Recepta quant trau de la contra rotura]
326. [Recepta quant un animal té un sobra peu a deban o a derera]
327. [Recepta quant un animal se clau pasa o és clau pasat]
328. [Recepta quant un animal té la dascordadura a la aspatlla o cama de daban]
329. [Recepta quant un animal té un floxedat de nerbis a deban]
330. [Recepta quant un animal té la nou del coll fora de lloch]
331. [Recepta quant un animal lo [h]an sangrat per la boca y no li podan astroncar la sanch perquè li [h]an tallada la bena]
332. [Recepta quant un animal té una llúpia al junoll]
333. [Recepta quant un animal té una sobra rodilla que és que a la articulació del junoll lo os, fa una gruxitut mol grosa]
334. [Polvos simpàtics per fluxos de sanch y cambras e indefectible remey]
335. [Per dolor de pedra]
336. [Per tràurar las tacas o tels dels ulls]
337. [Per tercianas]
338. [Recepta quant un animal té fichs⁷¹ a onsabulla⁷² de la corpora del animal]
339. [Recepta quant un animal un ascursó lo [h]a pasigat o serp]
340. [Recepta para curar y matar las grapas a los animals]
341. [Recepta per matar la grapa al animal que se fan a derrera dels junolls y els garos y es llaga]
342. [Recepta para curar lo animal quant las camas se anballestan que los nerbis se li aronsan y posa una cama o camas com un ballesta]

343. [Recepta quant un animal té la enfermedat de la elifància]
344. [Recepta quant un animal [h]a rabuda una farida com és una gabinetada o puñalada o una cornada de toro en la cabidat vital]
345. [Recepta quant un animal joba té alifasetas que són xicas]
346. [Recepta quant un animal té la enfermetat del uérfago que és mal de asma]
347. [Recepta quant un animal té borm]
348. [Recepta quant un animal té roña]
349. [Recepta per altra madesina per roña]
350. [Recepta quant un animal pasturan[t] se [ha] anbiat un bri o una cuca barinosa]
351. [Recepta quant un animal és caregat de pois]
352. [Recepta quant un animal la corona del peu de la banda de fora o de dins li creix a la bella bora del casco, hi se'n diu una girada de peu]
353. [Recepta quant un animal se [h]a trancat la cua a[r]ran de la nou del cul]
354. [Recepta quant [h]an sangrat un animal hi li bé un dasmai]
355. [Recepta quant un animal té una nafra a las costellas]
356. [Recepta quant una euga o bur[r]a pullina hi lo pullí ix mort o de l'anrabés, hi lo pullí siga mort o biu, hi la euga o bura tréguia los llits hi ja li càusia o li càusan dolós de bentra]
357. [Recepta quant un animal té una anflamasió als botons y la bosa que [h]o tinga mol inflat]
358. [Recepta quant un animal lo [h]an fugajat]
359. [Recepta per bagudas o ayguas perdas quant un animal està ancadernat o quant té borm o quant té una enflamsió hi o quant té uérfago o mal de asma]
360. [Recepta per dasular un animal sensa rajar sanch]
361. [Tractat sobre els animals] Comença: «De que forma el cap del animal»⁷³
 - [Calendari astronòmic]⁷⁴
 - *Coblas al glorioso San Eloy, nuestro patron...* Comença: "A Eloy, heroe sagrado". 1835.
362. [Se a trectat una malaltia de un animal]
363. [Sobre la malaltia de un matxo]
364. [Que trata de los defectos por cuya causa no se empreñan las yeguas aunque tengan ayuntamiento con el caballo]⁷⁵
365. [De una enfermedad de una cramadura]
366. [Del modo que se deu prachticar perquè las eugas no amelsen las crias [i] enmelsa vol dir quan als molats píxan la sanch]
- 367 [Ramei mol bo per matar los cucs]
368. [Polvos specials bons per una toz bella o crònica que dóna mol de tormén al animal que la té dita toz]
369. [Ungüento para llagas, o úlceras viejas]
370. [Laborio para llagar o úlceras que todo es uno]

371. [Polvos para facilitar la urina a un vagage o animal que tot es⁷⁶ opressó⁷⁷ de una detención de urina]
372. [Bebida para dolores cólicos nefríticos muy probada]
373. [Remedio para las mulas que se buelven calientes a las lunas, y no son de provecho en aquel tiempo para el trabajo]
374. [Composición para los polvos arcenicales]
375. [Remedio eficacísimo para la sarna o roña, que tot és u]
376. [Remedio muy bueno para torzones que tienen por causa materias crudas e indigestas contenidas en el estómago e intestinos, flatos, la pituita vitrea, que se engendra en los intestinos y los gusanos y lombrices quando causan los torzones]
377. [Píldoras eficaces para el mal de hijada]
378. [Remedio para curar los carbuncos sin obra manual]
379. [Cáustico que se puede usar de él en todo género de cangrenas y en los malos granos o carbuncos para matarlos]
380. [Remedio para una cavallería que urina mucho y muy claro]
381. [Remedio para un vagage que urina sangre]
382. [Remedio para un fluxo de sangre por la boca o narices]
383. [Otro para lo mismo, muy eficaz]
384. [Otro para lo mismo]
385. [Remedio para la dissenteria, bol dir cor enses]⁷⁸
386. [Otro para lo mismo]
387. [Bebida para lo mismo]
388. [Remedio para la enfermedad que vulgarmente llaman cucas]
389. [Remedio para qualquier golpe o hinchazón nacida del mismo golpe fluxión, o qualquiera otra causa]
390. [Remedio para una hinchazón de golpe y muy endurecida]
391. [Ungüento para las hinchazones y contusiones con inflamación en qualquiera parte del cuerpo]
392. [Emplastro eficaz para atraher a fuera y madurar un tumor]
393. [Remedio para encarnar una úlcera y desecarle].
394. [Remedio para lo mismo]
395. [Píldoras que aprovechan para la curación de todo género de llagas, para la sarna, para las lombrices, para el cucas y para los vagages que se pelan]
396. [Otro remedio eficaz para sarna]
397. [Otro remedio para lo mismo]
398. [Otro para lo mismo]
399. [Otro para lo mismo]
400. [De la sarna y de su curación]

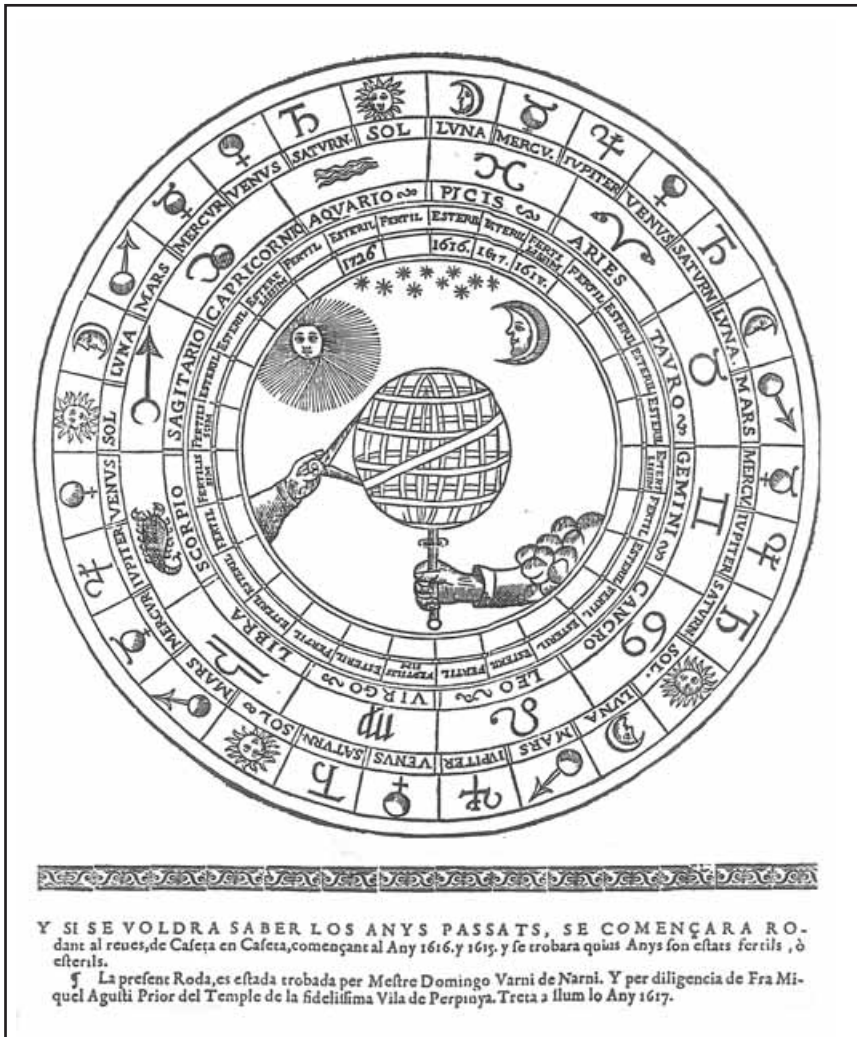

El banyolí Miquel Agustí fou autor d'un tractat sobre la casa rústica i pastoril, molt útil per conèixer la vida rural catalana, obra reeditada moltes vegades. Aquí reproduïm la portada d'una primera edició (Barcelona, 1617).

Portada del Libro de los remedios... amb diverses receptes, fórmules i remeis casolans. Obra castellana del segle XVIII, reeditada a Barcelona el 1914.

La pagesia tenia molt present els signes del zodíac i el paper que jugaven els astres en el desenvolupament de la vida quotidiana, també per la meteorologia, les collites, les èpoques de sembra, la vida de les persones, els cicles dels animals, etc. Gravats extrets del Llibre dels secrets d'agricultura...

Apèndix

Transcripció de quatre receptes

111. Recepta per mal de caixals

Pendràs martra, nou de Xipre, rosas secas, alum de roca, romagera, arrels lleteresa, una poca de sal y bollir-ho ab vi de aquest de la olleta; lo pendrà a la boca ab un enbut y lo vi un poch calent; pendràs també un tar[r]oset de la arel de balitre, y li faràs trèurar molta aygua; mastech anant-lo mastegant, barrejant-li una poca triaca magna ab ayguardent y ho glopajeràs.

Se⁷⁹ segueix del sobradit mal de caixal, també és bo un os de la cama del calàpat o de la cuyxa que sie gras y ben nodrit del peu pret; tràure-la [sic] sech, que sie ahont tocarà lo dit caixal. Lo curarà.

191. Receta per curar la cramadura

Pren un cortó de oli, sinch argenços cera nova y fes-la bullir ab lo oli; y en bullint, hi posaràs 3 fullas de cubra; en ser cuytas, las tornaràs en un gibrell, ço és, que lo gibrell hi posaràs aygua ben clara y 2 o 3 claras de ous; y los faràs bàtrer bé en la aygua a fins que farà bona escuma; y, en fent escuma, hi tiraràs lo oli, la cera y las fullas de cubra ben calentas y al temps que arribarà lo oli ab lo demés a la aygua, luego se pendrà la escuma del ou ab lo demés y se posarà a escó[r]rer la aygua y després se guardarà; y asò és ungüent que és bo per curar cremaduras encara que sia lligat y si lo pòsan de prompta no se bombellerà y és millor.

267. [Recepta per la articulació del graxet⁸⁰ quant un animal ba coix]

Recepta per la articulació del graxet quant un animal ba coix del graxet, lo primer miraràs si [h]aya gaira dolor; primer, li puseràs un pagat a tot bol del graxet, hi si al cap de 7 o 8 dias lo animal no se adobaba del graxet, li trauràs al pagat hi li puseràs a tot bol del graxet dugas bagadas untura forta, hi faràs per manera que no s'u puga fragar; hi al cap de 7 o 8 dias, si beus que lo animal se [ha] adobat un poch, n'í tornaràs a puser una altra bagada par veura si se li puderia acabar de traure al dolor del graxet, hi per quant-sagüent quant tindràs la untura forta seca lo poderàs fer-lo treballar. Al primsipi no-l carragaràs masa, hi si treballant no quèsègia si no una micha, no li faràs res més, però lo animal és fàsil ab una estrabada de tornar-sa encoxí; si té la gruxària⁸¹ mol forta li tornaràs puser 2 cops, més untura forta. Hi si quant la untura forta no se adobaba lo animal de la quaxaria, allaboras sarà prasis dar-li a tot bol del graxet botons de foch per veura si se li poderà adormir la causa de la ramal.

269. [Recepta quant beuràs que un animal està cansat que las camas li fan mal]

Recepta quant beuràs que un animal està cansat, que las camas li fan mal, hi és un animal joba, que lo [h]àjan fet treballar masa abiat se'n diu un anaigament, hi lo primer li faràs una sangrieta per al coll; hi daspués posaràs la sanch ab una holla, hi barrejaràs una lliura de sal, hi una lliura de aiguardent, hi li faràs una sarnada des dels peus fins dal[t] las espatllas; hi al cap de dos dias lo tornàras a mirar, hi si veus que si adobat, ab lo primer ramey, li faràs una altra sarnada.

Bibliografia escollida de manescalia, secrets i remeis populars

- AGUSTÍ, Miquel (1617). *Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoril...* Barcelona, en la estampa de Esteve Liberós [Facsimil Editorial Alta Fulla, Barcelona, 1988]. Conté una «taula de las malalties ab las menescalias per a curar tots los animals domèstichs...». [«Secrets dels cavalls, eguas y pollins, ab les malalties y menescalia per a curarlas, la qual també serveix per curar lo bestiar mulatí, y altres bèsties de treball», p. 178 i ss. «Més cumplidament tractat de las malalties y curas dels cavalls, y altres animals, trobareu al llibre de menescalia de Publio Vergesio en llengua llatina, e italiana, traduït en llengua francesa», p. 183.]
- ANÒNIM [Guérisseur (saloudadou) à Prats-de Molló] (1891). «Revue des Pyrénées et de la France méridionale», p. 566-568.
- FRAY ANSELMO (1914). *El libro de los remedios del virtuoso... Contiene muchas recetas fáciles y probadas que han sido sacadas de personas que las ocultaban como grandes secretos; y se comunican en este libro para gloria de Dios, alivio de pobres, y en beneficio público.* Ahora nuevamente publicado. Barcelona: Imp. La Neotípiá. 109 p.
- ARROYO I JULIVERT, Salvador (2007). «Medicina popular: remeis i oracions a la libreta de Pau Ravell (1896-1906)», *Del Penedés*, núm. 14 (primavera), p. 55-72.
- BASSA, Narcís (1814). *Noms de tots los aixarops usuals i la virtut d'ells.* 42 f. Manuscrit núm. 4160 de la Biblioteca de Catalunya de Barcelona. Nota : «Esta libreta es de Narciso Bassa, practicante en sirugía en el Real Colegio de Bar[celo]na... »
- BATLLORI, Miquel (1932). «Un llibre de menescalia en català a la Biblioteca Universitària de Bologna», *AORLL*, vol. V, p. 179-223.
- BOU, H. (2001). *Herbes i remeis de Calonge. Recull dels remeis tradicionals emprats a la vila de Calonge.* Calonge: Centre d'Estudis Calongins. Segona edició.
- BUCHAN, Jorge (1798). *Medicina doméstica. Tratado completo del método de precaver y curar las enfermedades con régimen y medicinas simples y un apéndice con la farmacopea necesaria para el uso de un particular.* Traducció de Antonio de Alcedo. Madrid: Imp. Ramon Ruiz.
- CANADELL BOFARULL, Montserrat i ESPASA MARTORELL, Josep M. (2003). «Recetas para pomadas varias y demás remedios útiles» (*Algunes receptes de l'avi*), *Treballs Canongins 2003.* La Canonja : Centre d'Estudis Canongins «Ponç de Castellví». p. 189-236. [Obra dels primers anys del segle xx. El receptari conté diversos tractats: Additiu per al vi, begudes, drogueria, farmàcia, de persones i animals, perfumeria i cosmètica]
- CIFUENTES, Lluís (2002). «Cavalls, bous i vaques: sobre manescalia i agronomia entre l'Edat Mitjana i la Moderna», *VI Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica.*

- Coordinació: Josep Batlló Ortiz, Pasqual Bernat López, Roser Puig Aguilar, Barcelona: IEC. p. 87-91.
- COLL I SUNYER, Carles (1986). *Les receptes del doctor Bahí de la Pera*, «VII Marxa de l'Arboç», La Bisbal. s/p.
- CURBET HEREU, Jordi (2005). «La transmissió manuscrita de remeis populars a través del receptai de Salvi Romaguera (1799-1883), masover de Serra de Daró», *AIEG*, vol. 46. p. 245-283.
- DIEÇ, Manuel. *Llibre que tracta dels cavalls [y] de les mules*. Ms. 68 de la Biblioteca Universitària de Barcelona i ms. 1661 de la Biblioteca de Catalunya.
- DIEÇ, Manuel (1515) [Llibre de menescalia]. Barcelona: Johan Rosembach [Manescal i sanador, p. 159 i ss].
- DD. AA. (1993). *La farmacia natural. Guía Enciclopédica Ilustrada de Medicinas Naturales*, Barcelona: Acanto.
- DD. AA. (2006). «Metges i manescals». *Gavarres*, 10. [Dossier, p. 39-91]
- NOI, Fra [Josep Burgas i Burgas] (1984). *Secrets d'economia domèstica. Remeis fàcils i barats. Experiments de física recreativa. Fórmules noves d'art culinari. Jocs i entreteniments casolans*. Barcelona: Alta Fulla. Edició facsímil.
- GENOVER DE VILANANT (1898). *Lo Remediador o sia còpia d'alguns remeis que usaba lo cèlebre senyor Vehí de la Pera, que facilita al Sr.-----*. Barcelona: Lib. La Azucena.
- GIGOT, Jean-Gabriel (1965). «Le "Llibre de Conllochs" des bergers de Prats-de-Molló» [segle XVIII], *CERCA*, núm. 28, p. 148-155; núm. 29, p. 203-218. [A l'altra banda de la ratlla, l'arxiver J.G. Gigot dels ADPO, va donar a conèixer aquest registre amb drets de pasturatge i de marques de bestiar del segle XVIII]
- GILI, Joan (edit.) (1985). *Lo cavall. Tractat de manescalia del segle xv*. Oxford: The Dolphin Book.
- GISPERT SAÜCH I VIADER, Pilar (1988). «Alguns remeis mèdics casolans del segle XVIII (estudi lingüístic)», *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. III. A cura d'Albert Manent i Joan Veny, PAM, p. 253-267.
- GRATACÓS I MASANELLA, Jaume; GRATACÓS I PRAT, Maria; GRATACÓS I PRAT, Joaquim (1994). *Diccionari d'exterior del cavall*. Girona: Col·legi Oficial de Veterinaris de la Província de Girona.
- LLABRÉS RAMIS, Joan; VALLESPER SOLER, Jordi (1986). *Els nostres arts i oficis d'antany*, vol. VII [salut i malaltia, vida i mort, serveis personals i a domicili, altres oficis], Estudis monogràfics del Museu Arqueològic La Porciúncula, Ciutat de Mallorca. [Manescal i sanador, p. 159 i ss]

Llibre nou que conté varios secrets de naturalesa, y útiles é importants remeys contra tot género de mals. Tret dels millors autors coneguts fins ara, etc. Traduhit del castellà al català per major intelligència dels que no entenen la llengua castellana, etc., y a més añadits alguns jochs de mans. Reus: estampa de Pau Riera, 1830. [Una altra edició fou impresa a Vic per Valls i reimprès a Manresa per Trullàs. Exemplar a l'Arxiu Històric de Girona]

LLONGARRIU, Marisa; SALA, Ester (2005). *Herbes remeieres a la Garrotxa: Recull de medicina tradicional*. Olot: Llibres de Batet. 300 p.

LLUHÍ i MINISTRAL, Anicet. *Col·lecció de remeis per diferents malalties, tan de Medicina com de Cirugia, aprobats per los millós metges de Londres y Paris*. Es publiquen com a refutació de Bahí de la Pera (Barcelona: Imprenta Económica a cargo de Joseph Antón Oliveras, 1864).

MARTÍ MESTRE, Joaquim (2001). «Llengua i societat en la medicina tradicional i popular dels segles XVIII i XIX», *Caplletra*, núm. 31, p. 173-212.

MOLL, Moll (2003). *Medicina popular menorquina*. Documenta Balear/Institut Menorquí d'Estudis.

Nuevos secretos de la Naturaleza, divididos en doce tratados y notablemente aumentados en esta edición, con una reseña de las aguas minerales que se hallan en España; con un tratado de astrología rústica y pastoral; con varias tablas interesantes; con muchísimos secretos nuevos de agricultura y de la casa de campo; con la influencia de los meses del año, láminas que los representan y explicación de los planetas o signos; con otros modernos secretos de naturaleza, y últimamente con ochenta y cuatro remedios en idioma catalán de los que usaba el célebre Bahí de la Pera. Seguidos de un vocabulario castellano y catalán de las voces menos usadas que contiene este libro, puesto y combinado para descanso de los que no poseen a la perfección el idioma castellano, Gerona, Imprenta y Librería de J. Grases, editor, 1845. [Tractat dotsé. Receptas que usaba lo célebre Bahí de la Pera, las que se han deixat en don idioma original en obsequi dels seus comptatricis los catalans.]

PALAU CLAVERAS, Agustín (1973). *Bibliografía hispánica de veterinaria y equitación anterior a 1900*. Madrid.

PERUCHO, Joan. «Entre la ciència i la màgia», *Històries Apòcrifes*, Barcelona: Edicions 62. p. 173-175.

PUIGDENGOLAS, Montserrat; MIRANDA, Regina (1978). *La medicina popular*. Col·lecció Conèixer Catalunya, Barcelona.

PUIGVERT i SOLÀ, Joaquim M. (2004). «De manescals a veterinaris. Notes per a una sociologia històrica de la professió veterinària a Catalunya», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, p. 729-750. [Article amb bibliografia posada al dia, que no reproduïm]

Repertorio de Remedios contra los males más comunes de la vida, aumentados con los mejores de El Ermitaño, Barcelona, sucesor de A. Bosch, s/d.

RIPOLL, Lluís (1985). *Herbes i remeis casolans*, Barcelona: Editorial H. M. B.

ROMAGUERA SERRA, Salvi. *Llibre de molts remeis aprovats*, [1820-1833]. Arxiu Diocesà de Girona. Fons Serra d'Aro.

ROMEU i GUIMERÀ, Manuel (1926). *Reemis casolans*. Vendrell: Impremta Ramon [segona edició].

SAMPIETRO, Maria (2004). «Anotacions sobre dos dels Llibres de medicines del convent dels Agustins dels Socors de Palma», *XXII Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics.

SOLER SIMON, Santi (1994). *Memòries d'una família pagesa : els Anglada de Fonteta (segles XVII-XVIII)*. Ajuntament de la Bisbal de l'Empordà. [El llibre conté algunes receptes de medicina popular: «medesina bona per mal d'ulls»; «resepta per mal de melsa, resepta per cuchs»]

[Tractat de remeis]. Manuscrit de remeis casolans. Conté receptes en català i castellà. Escrit per diverses mans. Segles XVIII-XIX. Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols. [Hi ha fórmules per combatre la ronya, sanch flux, pels qui escupen sang, per treure llimadures dels ulls, tercianes, comenta les virtuts de les nous de xifrer, etc.]

VEHÍ DE LA PERA. *Lo remediador o sia copia de alguns remeis que usava lo célebre senyor Vehí de la Pera, que facilita al Sr. Genover de Vilanant. Se han anyadit molts altres remeis y corregit en esta impressió*: Barcelona per Valentí Torras. 1845.

FRAY DOMINGO DE LA PERA, *Còpia dels remeys que usaba el célebre...Útils per a totes las familias. Seguit de: Explicación de las cualidades, virtudes y efectos del romero, que en catalán se llama romaní*. Sense lloc d'impressió, sense data, finals del segle XIX. 36 p.

VEHÍ DE LA PERA. *Còpia de alguns remeis que usava el célebre señor Vehí de la Pera que lo facilità al senyor Genover de Vilanant* [sic], Manresa: Imprenta y Librería de Roca, 1878.

VEHÍ DE LA PERA. *Documents relatius a particulars. Lligall núm. 11, núm. 72. Còpia de les receptes i remeis de què usava el Sr. Joaquim Bahí* (primera meitat del segle XIX). Arxiu Històric Municipal de Girona. Lligall IV.5.

WILLIAM, A. R.; THOMSON, D. M. (1980). *Guía práctica de las plantas medicinales*. Barcelona: Blume.

Notes

1. Agraïm a Florenci Crivillé i a Jordi Mascarella les observacions que ens van fer, que han servit per millorar i enriquir el contingut d'aquest treball.
2. Recordem que la institucionalització acadèmica de la veterinària no comença fins el 1847, amb la creació de les escoles de Saragossa i Còrdova.
3. Receptes nùms. 156-173. Assenyalem el títol d'unes quantes receptes curioses: «per engendrar i fer parir los estèrils», «per tenir bolets tot l'any», per confegir resolis, diversos tipus d'aigües, bescuits, tortades, pastissos de carn, escabetxar peix, etc. La núm. 120 és «per engendrar y fer parir los estèrils».
4. La recepta núm. 86 «Recepta per la dona desvirgada», ens ensenya les propietats d'una herba per reconstruir el virgo d'una dona, perquè semblí una donzella [«y después lo baf o fum posada dins un orinal, y sentada la dona sobra [l'orinal] li estreny en tant la natura que cada vegada la deya com si fos una donzella y la sua decocció aplicada calent a las mamellas las y farà tornar com unas pometas»]. Recepta núm. 120: «Recepta per engendrar y fer parir los estèrils».
5. Possiblement són capítols d'un manual de l'època, en català o traduït, sense identificar.
6. Recepta escrita per una altra mà.
7. El ms. diu «espacial». Corregim segons sentit.
8. Malaltia dels cavalls i de les aus de caçera que els impedia respirar còmodament.
9. Aquí entra la categoria professional amb la variant «apretdicant».
10. Per «de trobas», premi o gratificació que es dóna a qui ha trobat una cosa.
11. Seguim la numeració del manuscrit original, encara que observem receptes amb números errats.
12. Difícils de veure o de calibrar.
13. «vacurar y martar», entenem «evacuar i matar? los cucs».
14. Entenem «per».
15. Mal de sement?
16. Llupia o llúpia. Bony produït per un tumor.
17. Entenem «perellons».
18. Basca, esmortiment, pèrdua dels sentits, desgana.
19. Còlic. Evacuació d'excrements clars.
20. Icterícia.
21. Epilèpsia?
22. Escalència (occità). En català: «esquinència, escanència». Angina, tumor de les amígdals.
23. Obstrucció d'alguns conductes de les humors.
24. Botor?, tumor pustulós.
25. Gra purulent.
26. No hem sabut trobar aquesta malaltia.
27. Herba tàrrec.
28. «Amb rapidesa». La frase de la recepta diu: «si saps alguna dona tinga crostas a la cara se'n rentia ab aquella aygua y luego curará las crostas y los ulls tindrás curats.»
29. Desconeixem la personalitat d'aquest curander.
30. Ungüent de mini.
31. Entenem «perellons».
32. Accessions, febres tercianes.
33. Febres quartanes.
34. Curar.
35. Curar.
36. Entenem «garapinyada».
37. «Verdolagas»
38. Perdiu, viscera, especialment els pulmons.
39. Desconeixem quin era l'ungüent de Sacaries.

40. Carles II de Castella (1661-1700), darrer Habsburg hispànic.
41. Sense numeració a l'original.
42. De «crepar», rebentar un tumor, un bony maligne.
43. Mascle, part de l'os de la cua.
44. Desconeixem el significat d'aquest mot.
45. A partir d'aquesta recepta, torna a començar la numeració.
46. Placenta.
47. Fórmula desconeguda.
48. Paràlisi. Castellanisme.
49. Entenem «matar».
50. «Excrecència ulcerosa que es forma al travalló de les potes dels animals».
51. «Aceti dei junipero?».
52. «Lamparones». Castellanisme. Tumors.
53. Agrió, tumor o hígroma que es congria a la part posterior de les garres del bestiar de peu rodó (DCVB).
54. Entenem «lletovari».
55. «Degeneració i gangrena del rodet de les potes d'animals de peu rodó».
56. A continuació hi ha dues preparacions més que no sabem si corresponen a aquest tractament.
57. «Aquesta medesina és molt bona per una enflamació en què siga al lit...»
58. Dolor que pateix l'animal a la peülla, que no hem sabut identificar.
59. «Esparavany», sobreòs o duralló que es forma en el ballador del genoll de les cames de darrera de les bèsties cavallines i que els impedeix el moviment de la garra. (DCVB).
60. L'original diu «llarga». Corregim segons sentit.
61. Relaxació de l'aixella, luxació?
62. «Travalló», travador de la cama de les bísties (DCVB).
63. Greixet, illada del ruc.
64. Llobarro, «tos ferina». El DCVB, anota aquest mot a Puigcerdà, sense documentació.
65. Enuig.
66. Agrió, tumor.
67. Cloure o reduir una ferida.
68. Fluís, vessament.
69. Erisipela.
70. Perlesia, castellanisme. Paràlisi.
71. Fic, papil·loma que es forma a la pell dels animals de peu rodó.
72. Onsevulla.
73. Possiblement són lliçons d'un tractat de veterinària o d'una enciclopèdia animal.
74. Observacions sobre el calendari i moviment de les estrelles. «Esta és una antiga observància per elegir y conèixer los metjes, albetys, mariners y lauradors; no mirant això, no pot anar bé son ofici sens lo coneixament de ditas estrelles, pues Déu nos ha donada la vista per mirà lo cel, per veüer com nos abem de regir.»
75. Text d'un tractat del cavall. Text castellà amb la versió parcial catalana.
76. L'original diu «esu».
77. Opressió.
78. Cor encès.
79. Entenem «Si».
80. «Greixet», absccés d'aigua que es forma prop de la illada dels animals de peu rodó (DCVB).
81. Gruixària?, Si en té en abundància?